

РОЗДІЛ 5

МЕТОДИКА ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ І ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

УДК 373.2.016:78

Газіна І. О.*

ВИКОРИСТАННЯ МЕЛОДІЙНИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПРАКТИЦІ ДИТЯЧОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розкривається методика навчання гри на мелодійних музичних інструментах дітей дошкільного віку.

Ключові слова: мелодійні музичні інструменти, колірна система.

У формуванні духовної культури дитини завжди величезну роль відігравало і відіграє мистецтво. Воно є одним із найпотужніших засобів виховання, найбільш тонким інструментом «гуманізуючої соціалізації» [1, с. 1-2]. Мистецтво допомагає людині оцінювати красу життя і взаємних відносин, красу рідної землі і її природи. Зокрема, це стосується й музики. Французький письменник Віктор Гюго свого часу говорив: «Три фактори мають вирішальне значення в успішному розвитку кожного народу: література, цифра і нота. Якщо література існує для нас як засіб спілкування, цифра – для мислення, то нота – для серця» [Цит. за: 7, с. 1]. Впливаючи безпосередньо на почуття людини, музика найкраще сприймається, має чи не найбільший впливовий ефект, несе відповідну інформацію й сприяє формуванню світогляду людини.

Німецький мислитель XIX ст. Артур Шопенгауер вважав музику такою, що найбільш дієво і безпосередньо впливає на людину і розкриває їй сутність світу, її «...дія могутніша і проникливіша, ніж у інших мистецтв, і якщо слова є мовою «розуму», то музика – мова почуттів і пристрасті» [3, с. 29-33].

Як постійну супутницю людини протягом її життя, характеризує музику В.Фрицюк, наголошуючи, що вона сприяє естетичному засвоєнню важливих сторін життя людини [7, с. 81]. Дійсно, музика супроводжує людину протягом всього життя, створюючи емоційний фон для радості й суму, породжуючи в свідомості людини образи, даруючи духовне задоволення. Вона здійснює могутній емоційний вплив на свідомість дитини, яка, слухаючи музику, співаючи пісні, у цей час перебуває в полоні почуттів, які поширює музика.

Роль музики у виховному процесі відзначали відомі педагоги. Зокрема, про це писав і В.Сухомлинський [6, с. 164]. Згідно з його теорією, музика породжує поетичне бачення світу. Вона ніби розкриває дітям очі на красу рідної землі. Краса музики, на його думку, є могутнім джерелом мислення. Яскраві образи, які народжуються в уявленні дитини під впливом музичної мелодії, оживляють думку, ніби спрямовують її багаточисленні струмочки в єдине русло [6, с. 165, 167.]

Музичне виховання є сьогодні одним з провідних в системі навчально-виховної роботи в ДНЗ. Серед різноманітних його форм, хочеться виділити гру на музичних інструментах, яка передбачена програмою розвитку дитини дошкільного віку. Однак, на жаль, з поміж інших різноманітних форм та методів роботи музичного керівника ДНЗ гра на музичних інструментах перебуває дещо в затінку.

Саме тому метою даної статті є розкриття методів та прийомів навчання гри на мелодійних музичних інструментах дітей дошкільного віку.

* © Газіна І. О., 2012

Отже, гра на дитячих музичних інструментах, на нашу думку, забезпечує низку виховних завдань. По-перше, дитяче музикування розширює сферу музичної діяльності дошкільника, підвищує інтерес до музичних занять, розширює музичне виховання дитини. По-друге, під час гри на музичних інструментах у дітей відбувається збагачення емоційної сфери. Вона поповнюється новими враженнями, відчуттями прекрасного. По-третє, розвиваються музичні здібності дітей, удосконалюється мислення, розвивається музична пам'яті, увага. Гра на музичних інструментах сприяє фізичному розвитку дошкільників, допомагає подоланню зайвої сором'язливості, скутості. Дитина навчається відчувати красу в мистецтві та житті. Важливим є те, що розвиток, навчання та виховання дошкільників, що відбувається в ході даного виду діяльності (гра на музичних інструментах), відбувається легко й непримусово. По-третє, що яскраво спостерігається в дітей під час музикування – це зростання їхньої самооцінки. Вони відчують себе ніби дорослішими в моменти, коли виконують навіть нескладні музичні партії. В процесі гри яскраво виявляються індивідуальні риси кожного виконавця: наявність волі, емоційності, зосередженості, розвиваються і удосконалюються творчі і музичні здібності.

Навчаючись грі на музичних інструментах, діти відкривають для себе світ музичних звуків, розрізняють красу звучання різних інструментів. У них поліпшується якість співу (чистіше співають), музично-ритмічних рухів (чіткіше відтворюють ритм).

Використання музичних інструментів у практиці в дошкільних навчальних закладів має місце, проте в більшості це ударно-шумові інструменти (барабан, румба, маракаси, трикутник, дзвіночок, вертушка, тріскачка, ложки тощо), так як вони є найпростішими та найдоступнішими як для дітей, так і для вихователів. Основна їх роль – підкреслення ритму в музичному творі. На них можуть навчитися грати усі діти без винятку. У той же час використання мелодійних музичних інструментів (фортепіано, металофон, ксилофон, баян, акордеон, цитра тощо) в навчальному процесі часто відсутнє. Причиною цього є, зокрема, незнання педагогом особливостей того чи іншого інструменту, не володіння методами та прийомами гри на них. Це робить вихователів, музичних керівників беспорядними у цьому сенсі й призводить до того, що вони просто, йдучи по шляху найменшого спротиву, ігнорують цей вид діяльності. Унаслідок цього бажання дітей грати на *мелодійних музичних інструментах* так і залишається нереалізованим. А практичний досвід дає нам право стверджувати, що є воно у всіх без винятку дітей. У ході музичних занять, діти не тільки з великим захопленням слухають звучання музичних інструментів, а й емоційно реагують, радісно вигукують, тупають ніжками, плещуть у долоньки, висловлюють бажання спробувати зіграти, таким чином виражаючи захоплення та інтерес.

У сучасних умовах, коли зростають вимоги до естетичного виховання дітей, музичним іграшкам і дитячим інструментам має відводитися особлива роль. Вони широко мають використовуватися як у ДНЗ, так і у сім'ї, долучаючи тим самим дитину до сфери музики, допомагаючи розвиткові її творчих здібностей.

Є багато різних можливостей використання таких музичних інструментів у дошкільних установах. Це і музичні заняття, інтегровані заняття, індивідуальні заняття музикою у вільні години, колективне виконання музичних творів у дитячому оркестрі, трудова, ігрова діяльності тощо.

У свою чергу, педагоги мають прагнути не лише викликати інтерес до музичних інструментів а й навчити грати на них.

Ініціатором навчання дітей грі на музичних інструментах вже в 20-і рр. став відомий музичний діяч і педагог Н.А. Метлов. Йому ж належить ідея організації дитячого оркестру (спочатку шумового, потім змішаного). Н.А. Метлов провів велику роботу зі створення й вдосконалення конструкції дитячих музичних інструментів, що мають звукоряд, – металофона і ксилофона [5].

Ним був відібраний репертуар, що включав народні поспівки та інші твори, зручні для виконання на дитячих музичних інструментах, розроблені деякі правила їх інструментування. У своїх публікаціях Н.А. Метлов подав докладні методичні рекомендації по використанню, настройці інструментів, послідовності навчання дітей грі на музичних інструментах, опис прийомів гри на кожному з них, наводив приклади готових інструментувань для дитячого оркестру.

Спільно з Н.А. Метловим в 20-40-і рр. працювали відомі педагоги – Т.С. Бабаджан, Ю.А. Двоськіна, М.А. Румер та інші. Згодом розробкою цих питань методики займалася Н.А. Ветлугіна і її учні (Д.О. Лінкявічус, В.В. Іщук та інші) [5].

На п'ятому році життя дітей вперше починають навчати грати на музичних інструментах, що мають звукоряд (металофон, фортепіано).

Існує декілька способів навчання гри дітей дошкільного віку на мелодійних музичних інструментах: по нотах, на слух, за колірними і цифровими позначенням.

Навчання дітей гри по нотах є процесом доволі складним, використовується переважно на практиці в роботі з музично обдарованими дітьми. Відтак, без постійної й цілеспрямованої індивідуальної роботи переважна більшість дошкільників не спроможні оволодіти нотною грамотою. У даній ситуації діти мають навчитися розуміти зв'язок розташування нот на нотному стані зі звучанням їх в мелодії, виключивши механічне відтворення нотних знаків. А це вимагає довготривалої індивідуальної роботи музичного керівника.

Гра на слух, вимагає постійного розвитку у дитини слуху, слухової серйозної підготовки. Це теж є трудомісткою роботою, що займе дуже багато часу для досягнення поставленої мети – відтворення дитиною мелодії на слух. Слід зауважити, що і перший, і другий способи дають найбільший розвиваючий ефект, проте не можуть бути задіяні по відношенню до всіх дітей, котрі у кращому випадку будуть мати можливість задовольнятися ударно-шумовими інструментами і ніколи не спробують музикувати на мелодійних інструментах, що є великим мінусом.

На нашу думку, завданням педагога є надання можливості всім бажаним навчитися грати на мелодійних музичних інструментах, створення умов для цього. Цей процес має бути, по-перше, доступним, а по-друге, швидким.

Відтак, такою методикою навчання дітей музикуванню на мелодійних музичних інструментах таких як фортепіано, металофон, ксилофон, акордеон тощо є колірна система. Дана система, поширена за кордоном, зручна для швидкого оволодіння дітьми грою на інструментах, відтак, розглянемо методику навчання дітей гри на фортепіано.

Насамперед, музичному керівникові чи вихователеві слід заздалегідь вирізати з картону різнокольорові кружечки. Так як нота є сім, то їх має бути теж сім. Виготовлені кольорові кружечки слід наклеїти на клавіші фортепіано. Наприклад, нота до – коричневий кружечок, ре – синій, мі – червоний, фа – зелений, соль – жовтий, ля – фіолетовий, сі – помаранчевий. Окрім цього педагог має виготовити ще одну наочність – ноти, які зовсім не будуть мати схожості з тими нотами, які ми звикли бачити (жодних ключів (скрипичних, басових), ніякого нотного стану, тактів тощо). Береться картон формату А-4, і на ньому, відповідно до нотного тексту малюємо кружечки. Наприклад, візьмемо добре відому українську народну пісню «Жили у бабусі». Першою нотою нотного тексту є нота фа, а нота фа у нас зелений кружечок. Отже, перший кружечок, який ми намалюємо, буде зелений. Наступна нота – мі (червоний кружечок), отже, малюємо наступний кружечок червоний і т. д. Відтак зліва направо, ми створюємо ряди з кольорових кружечків, бажано вміщувати в ряд стільки кружечків, щоб їх кількість відповідала музичній фразі.

Дитина бачить на папері зелений кружечок, натискає клавішу, на якій наклеєний зелений кружечок, бачить синій кружечок, натискає клавішу з синім кружечком і т.д.

Перед тим як розпочати з дітьми розучувати музичний твір на тому чи іншому інструменті, дорослий сам має декілька разів грамотно його програти і проаналізувати з дітьми (визначити характер твору, його жанр, з'ясувати де звуки довгі, а де короткі), простукати, проплескати ритмічний малюнок, проспівати мелодію на склад ля, викласти ритмічний малюнок музичного твору за допомогою паличок.

Аналогічно, також за колірною системою ми навчаємо дітей грати на **металофоні**. Проте технічні прийоми будуть дещо іншими.

Металофон є доступним для дітей дошкільного віку. Складається він із 8 (12) пластинок. Його найкраще покласти на невелику підставку на рівні колін того, хто грає. Якщо підставки немає, інструмент можна покласти на коліна.

Грають на металофоні за допомогою дерев'яних молоточків (паличок). Молоточок слід тримати вільно трьома пальцями, а саме таким чином, щоб він лежав на середній частині другого пальця, а великий палець щоб притримував його зверху. Бити треба по середині пластинки і основне – вдаряти легко. Кисть при цьому має бути розслабленою. Якщо ж дитина триматиме молоточок затиснутим у кулаці, вдарятиме голосно, затримуватиме його на пластинці, то звук не вийде «чистим», буде неприємним. Зазвичай діти грають однією, правою рукою, поклавши металофон на столик, або на столик (пюпітр).

Аналогічно діти навчаються грати на ксилофоні.

У міру того, як діти навчаються грати на металофоні, ксилофоні можна показати їм, як користуватися **цитрою (що це)**.

Щоб діти легше орієнтувалися в розташуванні струн, також можна використовувати цифрову систему. У нижню частину цитри підкладається під струни паперова смужка з кольоровими кружечками. На цитрі грають медіатором (пластмасовою пластинкою із загостреним кінцем), який тримають трьома пальцями – великим, вказівним і середнім, роблячи рух кистю руки праворуч. Для зручності гри на цитрі і кращого резонансу інструмент кладуть на дерев'яний столик. Лівою рукою дитина злегка підводить верхній кут цитри, тримаючи лікоть на столику. Це робиться для того, щоб під час гри не опускати надто голову, що не дає змоги бачити цифрове позначення струн.

Наступним музичним інструментом, під час навчання гри, на якому можна також використовувати колірну систему, може бути **акордеон**. Перш ніж навчати гри на акордеоні, слід показати дітям, як правильно сидіти й тримати інструмент. Дитина має сидіти на стільці, займаючи приблизно половину сидіння, ноги мають перебувати на підлозі. Один ремінь акордеона надягають на середину правого передпліччя, інший – на середину лівого. Перший ремінь довший, короткий ремінь на лівому передпліччі додає інструменту стійкість. Акордеон встановлюють на коліні так, щоб ліва частина корпусу акордеона і хутро під час гри підтримувалися лівою рукою. Освоївши гру сидячи, дитина зможе грати і стоячи.

У дитячому садку навчаємо грати лише правою рукою, яка вільно лежить на клавіатурі. Під час гри діти торкаються клавіш подушечками пальців. Лікоть опущений, пальці напівзігнуті. Треба стежити, щоб діти не грали одним пальцем. Для кожної мелодії вказується зручне розташування пальців (аплікатура).

Якщо дитині складно грати п'ятьма пальцями правої руки, на перших порах можна користуватися чотирьохпальцевою системою гри: великий палець під клавіатурою в природному положенні, як на баяні.

При навчанні дітей гри на акордеоні використовуємо теж колірну систему. Кольорові кружечки наклеюємо на верхню частину білих клавіш. Поступово діти перестають дивитися на кольорові кружечки і грають, не дивлячись, користуючись м'язовим відчуттям.

З духових інструментів рекомендується брати **духову гармоніку** «Мелодія-26», яка має фортепіанну клавіатуру з 26 клавіш. Інструмент слід тримати лівою рукою, коли чотири пальці охоплюють ручку, великий палець упирається в інструмент із зворотного боку знизу. Мундштук беруть в рот. Інструмент потрібно тримати злегка похило вниз. Ліва рука і лікоть підведені. Права рука приймає те ж положення, пальці трохи зігнуті й вільно пересуваються по клавіатурі. Грати на духовій гармоніці потрібно п'ятьма пальцями, як на фортепіано. Спочатку можна користуватися чотирьохпальцевою системою, як на акордеоні. На верхню частину білих клавіш наносять цифри. Коли діти опанують клавіатурою, цифри можна зняти. Звук залежить від струменя повітря, тому дути потрібно без напруги. Після закінчення гри слід видалити вологу, що накопичилася. Для цього користуються спеціальним клапаном: натискають кнопку на зворотному боці інструменту і легко дмуть в мундштук.

Опанування нового інструменту рекомендується починати з вже знайомих послівок (на одному, два, трьох звуках), які діти підбирають на слух після знайомства з прийомами гри, способами звуковидобування.

Важливо, щоб діти відчували виразні можливості нових інструментів, навчилися використовувати різноманітність тембрових фарб. У старшому дошкільному віці діти вже усвідомлюють, що за допомогою кожного інструменту, що навіть не має звукоряду, можна передати певний настрій.

Таким чином, навчання гри на музичних інструментах включає три етапи: на першому – діти слухають і запам'ятовують мелодії, проспівують їх, знайомляться з прийомами гри, на другому – підбирають поспівки, на третьому – виконують їх по своєму бажанню.

Дана методика дає можливість спробувати грати на мелодійних музичних інструментах усім зацікавленим дітям. Вона може слугувати початковим, перехідним етапом для тих дітей які в подальшому виявлять бажання серйозно займатися даним видом діяльності і в майбутньому стануть професійними виконавцями. Відтак, вважаємо, що дану методику доцільно широко використовувати в практиці дошкільного навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Єгорова І. В. Формування національної самосвідомості у підлітків на уроках музики в ЗОШ. Автореф. дис... канд. пед. наук / І. В. Єгорова. – К., 2002. – 20 с.
2. Ляшенко І. Ф. Народність і національна характерність музики / І. Ф. Ляшенко. – К., 1957.
3. Макаренко Г. Філософія і музика: Шопенгауер, Вагнер, Ніцше / Г. Макаренко. – К.: Факт, 2001. – 152 с.
4. Радынова О. П., Музыкальное воспитание дошкольников / О. П. Радынова, А. І. Катинене, М. Л. Палавандишвили. – М.: Просвещение: Владос, 1994.
5. Система обучения детей игре на музыкальных инструментах в детском саду. (из опыта работы МДОУ 18 «РОСИНКА»). – Режим доступу: www.ivalex.vistcom.ru/metod1.htm
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський / Вибрані твори в 5-ти т. / Т. 3. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 7 – 283.
7. Фрицюк В. М. Художнє сприйняття. Зорові образи у сприйнятті музики / В. М. Фрицюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2003. – №9. – С. 81-84
8. Якимчук С. Методика музичного виховання / С. Якимчук. – Рівне : РДГІМ, 2003. – 160 с.

The method of teaching playing the musical instruments by the children of preschool age is shown in the article.

Key words: *melodious musical instruments, the system of colours.*

УДК 376/6/09(438) “XX”

Карпенко О. Є.*

З ІСТОРІЇ ЗАСНУВАННЯ ДИТЯЧОГО МІСТЕЧКА В ІМСТІ

У статті вперше висвітлено ідею заснування дитячих містечок СОС, яка належить австрійському педагогові, активному громадському діячеві, засновнику міжнародної організації “SOS-Kinderdorf International” Герману Гмайнеру (1919 – 1986). Зосереджена увага на соціально-економічних аспектах реалізації проекту дитячого містечка. Висвітлено концептуальні положення Г. Гмайнера щодо заснування і будівництва перших будинків у першому дитячому містечку Австрії – місті Імст.

Ключові слова: *Герман Гмайнер, дитяче містечко СОС, діти-сироти, Імст, Австрія.*

Одне з головних завдань будь-якого суспільства і держави – зберегти дитинство, досягнути емоційного добробуту, створити всі умови для подальшого успішного та особистісного розвитку дитини, забезпечити право дитини на виховання у сім'ї. Це право зафіксоване і в міжнародних документах (Конвенція ООН про права дитини, Декларація прав дитини, Всес-

* © Карпенко О. Є., 2012